

Sesse Koivisto
Vallesmannin
perhe

SAGA
EGDMONT

Vallesmannin perhe

Sesse Koivisto

Vallesmannin perhe

SAGA Egmont

Vallesmannin perhe

Cover image: Shutterstock

Kirja ilmentää aikaa, jona se on kirjoitettu, ja sen sisältö voi olla osittain vanhentunutta tai kiistanalaista.

Copyright © 1982, 2025 Sesse Koivisto and SAGA Egmont

All rights reserved

ISBN: 9788727224787

1st POD edition

No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means without the prior written permission of the publisher, nor, be otherwise circulated in any form of binding or cover other than in which it is published and without a similar condition being imposed on the subsequent purchaser.

www.sagaegmont.com

Saga is a subsidiary of Egmont. Egmont is Denmark's largest media company and fully owned by the Egmont Foundation, which donates almost 13,4 million euros annually to children in difficult circumstances.

Saga Egmont

Lindhardt og Ringhof Forlag A/S

Vognmagergade 11, 2.

DK-1120 Copenhagen K

I OSA

Eufrosyne Tiger, seppämestarin tytär

1. luku

Elettiin vuotta 1868. Kauppias Matts Nylander käveli reippaasti pitkin joen rantaa. Hän oli tulossa lääninsairaalaan Hupisaaresta kapeaa siltaa pitkin kaupunkiin. Kesä oli ehtinyt parhaaseen kuistukseensa, ja lännestä puhaltava merituuli oli leuto ja tuoksuja täynnä. Kauppias tunsu suolan, tervan ja rannalla auringossa lämmentyneen rakkolevän tuoksun. Se oli hänelle tuttu jo lapsuudesta samoin kuin lokkien kirkuna ja merimiesten huudot satamassa. Pieni höyryalus Wilho puksutti kohti Heikolanniemen laituria. Tynnyreillä lastatut pitkät tervaveneet kiitivät Merikosken syvää Tuiranväylää matkalla Tervahoviin. Ensi vuonna valmistuvat sillat Oulujoen yli, kauppias tuumi.

Matts Nylander kääntyi Isolle Uudellekadulle ja hidasti askeleitaan. Hän oli päättänyt pitää tänään vapaan iltapäivän ja oli käynyt kutsumassa kaupunginlääkärin luokseen illalla pelaamaan korttia. Tohtori Fredrik Nylander oli ilahtunut kutsusta, sillä hän oli todella pienen rentoutumisen tarpeessa.

Kauppias asui Torikadulla Pakkahuoneenkadun ja Hallituska-

dun välissä. Hän päätti oikaista kirkon puiston läpi Kajaaninkadulle. Nurmikko oli vihreä ja tuomet kukkivat talojen pihalla. Kanojen kotkotus ja lampaiden määkäisy kuului kaupungin iltapäivän idylliin, ja aurinko lämmitti niin, että kauppiaan teki mieli riisua takkinsa. Ehtiihän sen tehdä kotonakin, sillä tästä oli enää lyhyt matka. Kajaaninkadun kulmassa olevan yksikerroksisen puutalon ikkuna oli auki, ja Matts Nylander pysähtyi, sillä talosta kuului nuoren tytön laulua. Hiljainen, mutta kirkas ja puhdas ääni voimistui ja kauppias erotti laulun sanat:

»Här är sommarens sista blomma,
se hur vacker dess färgprakt är.
Blomstersängarna stå så tomma
ändast denna sin blomma bär.
Snart skall vinterns flingor falla
för att bädda er till vinterlång sömn och ro.
Vårens sol skall till liv er kalla
för att spira på nytt och gro.»

Nylander tunsu hyvin laulun, se oli Friedrich von Flotowin oopperasta »Martha». Hän tiesi myös, kuka talon omisti, sillä hän oli käynyt siellä useita kertoja. Sen jälkeen kun seppämestari Johan Tiger oli kymmenen vuotta sitten osallistunut parkkilaiva Franzénin rakentamiseen oli Matts Nylander teettänyt monia tilaustöitä hänen pajassaan. Työ oli huolellista ja tilaukset valmistuivat luvattuna aikana. Laulajan täytyi olla seppämestarin ainoa tytär. Kauppias meni päättäväisesti pihalle ja kolkutti ovelle, jossa luki J. Tiger.

Avaamaan tuli Katariina-emäntä, äidillisen näköinen, pieni ja pyöreä nainen. Hän niiasi ja kehotti peremmälle tupaan. Penkillä

istui piika jauhamassa kahvia. Siitä leviävä tuoksu nosti veden kielelle.

– Minä käyn hakemassa Tigerin, hän on tuolla verstaassa.

Katariina lähti pihalle ennen kuin Nylander ehti ilmoittaa asiansa. Piikatyttö vilkaisi vieraaseen ja pani kahvipannun tulelle. Tässä talossa oli tapana tarjota kahvia asiakkaille.

Nylander oli ehtinyt istahtaa ikkunapöydän ääreen, kun seppämestari Johan Tiger astui huoneeseen vaimonsa seuraamana. Katariina pyörähti kaapille, josta hän pinosi kahvikuppeja ja toi pöytään. Johan Tiger oli vahvarakenteinen, teräväkatseinen mies, jonka suureen kouraan kauppiaan käsi melkein hävisi heidän tervehtiessään. Tiger ei ollut riisunut nahkaista esiliinaansa, joka hänellä oli ollut pajassa. Kisälli oli jäänyt jatkamaan kärrynpyörän vannettamista.

– Minulla ei tällä kertaa ole teille työasioita, Nylander sanoi. Asiani on ehkä omalaatuinen ja toivon, että ette loukkaannu. Ohi kulkiessani kuulin tästä talosta laulua, joka minua kovasti viehätti. Arvaan, että laulaja oli tyttärenne. Mikä hänen nimensä onkaan?

– Eufrosyne Katarina, vastasi sepänvaimo.

– Teillähän on hänen lisäksi myös poikia koulutettavana, niin että ette kai ole ajatelleet lähettää Eufrosyneä opiskelemaan. Onko hän saanut mitään opetusta?

– Hän on käynyt ruotsinkielistä tyttökouluu, seppämestari vastasi. – Suomalaistahan täällä Oulussa ei olekaan.

– Tiedätte ehkä että olen hyvin innostunut musiikista, Nylander sanoi sekoittaen sokeria kuppiinsa. – Koska minulla ei ole enää omia koulutettavia, poikani Simon kun on jo aikuinen, olen päättänyt antaa opiskelumahdollisuuden sellaiselle lapselle, jonka vanhemmillä ei ole varaa. Kultaseppä Strömerillä, jonka

ehkä tunnette, on hyvin musikaalinen tytär Emmy. Koska täällä ei ole ketään laulunopettajaa, kustansin hänen koulunkäyntinsä Helsingissä. Samalla kun hän kävi siellä tyttökoulua, hän opiskeli laulua neiti Mechelinin johdolla. Nyt hän opiskelee Pariisissa, ja varmasti saamme vielä kuulla hänestä. Olisin valmis kustantamaan myös Eufrosynen lauluopinnot ulkomailla, ellei teillä ole mitään sitä vastaan.

– Emme me voi päättää Eufrosynen puolesta. Tulkoon tyttö itse sanomaan, haluaako hän. Usein hän musiseeraa veljensä Fransin kanssa, joka opiskelee viulunsoittoa.

Katariina kurkisti ovesta saliin, missä Eufrosyne istui avoimen ikkunan edessä toisessa kädessään pölyhuisku ja toisessa kirja, jota oli unohtunut lukemaan.

– Tule pian tänne, täällä on kauppias Nylander, jolla on sinulle asiaa, Katariina kuiskutti, sieppasi tavarat tyttärensä kädestä ja työnsi hänet tupaan. Kauppias katseli pelästyneen näköistä tyttöä, joka seisoj ovella tuskin tajuten edes niiata. Tyttö oli korkeintaan 17, hän oli pieni ja hento ja hänellä oli pyöreät, lapselliset kasvot, joita ylös nostettu tukka ja korvakorut eivät pystyneet vanhentamaan.

Kun kauppias oli esittänyt tarjouksensa, Eufrosyne seisoj hiljaa katsellen vuoron perään äitiä ja isää.

– Sinä saat itse päättää, etkä saa nyt ajatella meitä vaan omaa tulevaisuuttasi, Katariina sanoi, mutta äänen värähdys paljasti hänen liikutuksensa. Eufrosyne oli ainoa tytär, sillä esikoinen Marie oli kuollut kaksivuotiaana. Jos Effa, vilkas ja iloinen Effa lähtee ulkomaille, tulee tässä talossa kovin ikävää.

– Minne minä sitten menisin? Effa kysyi.

– Ulkomaille, Tukholmaan, Pariisiin tai Pietariin. Järjestäisin sinulle opettajan ja asunnon jossakin perheessä. Vaikka sinusta ei

tulisikaan toista Emmy Strömeriä, on vahinko, ellet pääse kehittämään lahjojasi.

Effa mietti. Uusi, ihmeellinen ja kiehtova maailma oli hänelle avoinna. Häntä melkein pyörtytti. Koskaan elämässään hän ei enää saisi tällaista tilaisuutta. Mutta sitten hän katsoi hiljaista isäänsä ja äitiä, joka räpytteli silmiään yrittäessään hillitä kyyneliään. Effa suoristi hennon vartalonsa.

– Kiitos, herra kauppias, hän sanoi kirkkaalla äänellä. – En olisi voinut kuvitella, että tällainen kunnia tulee minun osakseni. Mutta te näette, että vanhempani eivät ole enää nuoria. En halua jättää heitä nyt, kun vanhin veljeni Oskar opiskelee ja on aina poissa kotoa. Toinen veljeni Frans ehkä lähtee ulkomaille, ja pikkuveljeni Aleksander on vielä hyvin nuori, vasta yhdeksänvuotias. Minua tarvitaan täällä kotona ... Ja sitä paitsi, jos asuisin ulkomailla, minulla olisi aina kauhea huoli vanhemmistani ja Aleksanderista. Minulle tulisi koti-ikävä. Älkää nyt pahastuko, kauppias Nylander, mutta en voi ottaa tarjousta vastaan. Olen kuitenkin hyvin kiitollinen teille ... ja nyt tiedän, että tulen aina, koko ikäni laulamaan, vaikka vain omaksi ilokseni.

Kuinka sievä hän onkaan, ajatteli kauppias. Hän on voittanut ujoutensa, mutta punastuneet posket ja kimallus ruskeissa silmissä paljastavat, että hän on itkun partaalla. Kauppias nousi hymyillen ja puristi tytön kättä.

– Sinä olet hyvä tyttö, Eufrosyne. Toivotan sinulle menestystä, millaiseksi elämäsi sitten muodostuukin.

Hän kiitti Katariinaa kahvista ja hyvästeli myös Johanin, joka kiirehti avaamaan kauppiaalle ovea.

Kun Nylander käveli kotiinsa, oli ilma jo viilentynyt. Torikatua löntysteli viisi lehmää, joita paljasjalkainen pojanruipelo vitsa kädessä paimensi laitumelta kotiin navettaan. Lehmien sorkat nos-

tivat pölypilviä ilmaan, ja pojan kimeät huudot kuuluivat vielä, vaikka joukko oli jo hävinnyt kulman taakse.

Aamuisin ja illan suussa lehmät ja vasikat kuuluivat Oulun kaupunkikuvaan, kun ne matkasivat laitumilleen Limingantullin taakse ja takaisin navettaan. Navetoita oli kaupungissa ainakin 300. Kauppias muisti hymyillen, kuinka muutama vuosi sitten kauppiaanleski Sofia Junnelius joutui maistraatissa vastaamaan siitä, että hänen navetastaan virtsa valui palosolan kautta Hallituskadulle. Hänen poikansa oli puolustanut äitiään sanoen, että lika oli voinut tulla muidenkin pihoilta.

Illalla Matts Nylanderin kotiin Torikadulle tuli kolme kutsuttua vierasta. Kauppaneuvos Ferdinand Granberg saapui ensimmäisenä, sitten tuli apteekkari Emil Westerlund ja lopuksi Fredrik-tohtori, joka näytti kalpealta ja väsyneeltä. Jätettyään hatunsa ja keppinsä eteiseen herrat kokoontuivat kauppiaan herrainhuoneeseen, jonne sisäkkö toi teetarjottimen.

Isäntä jakoi kortit ja pian oli vistinpeluu päässyt vauhtiin. Siitä olikin useita kuukausia, kun he viimeksi olivat suoneet tämän huvin itselleen. Tohtori Nylander ei osallistunut näihin illanviettoihin kuin aniharvoin, sillä kaupungin ainoalla lääkäriellä ei juuri ollut vapaa-aikaa.

– Pateniemen varvissa on tänään valmistunut uusi, todella komea purjelaiva, kauppaneuvos Granberg kertoi. – Tämä uusi laiva lähtee ensi viikolla terv alastissa Englantiin. Sieltä se siirtyy rahtikuljetuksiin mahdollisesti Bombayhin tai Hongkongiin. Ajatelkaa, että pienen Oulun kauppalaivasto on Suomen suurin!

– On hienoa, että meidän mäntypuiset laivamme pystyvät edelleen kilpailemaan höyrylaivojen kanssa kansainvälisillä rahtimarkkinoilla, ihasteli Matts Nylanderkin. – Ne matkustavat kuulemma Rio de Janeiron, New Yorkin ja Philadelphian satamiin asti.

– Ja Oulun kauppiaat senkuin vain rikastuvat, Fredrik-tohtori härnäsi.

– Olethan sinä itsekin ollut vastustamassa metsähallitusta, kun se haluaisi lopettaa tervanpolton Kainuussa. Hävittäähän tervanpoltto metsiä, apteekkari Westerlund sanoi.

Tohtori naurahti. – Enhän minä sitä tervanpolttoja porvareiden takia kannata. Minä puolustan Kainuun köyhää kansaa, joka saa kaiken toimeentulonsa metsästä.

– Onhan niillä Sotkamon ja Kuusamon talonpojilla peltojakini, apteekkari huomautti. – Syökööt järvestä kaloja ja haukatkoot leipää särpimien kanssa. Köyhä kansa elää pitkän aikaa suolamaidolla ja kalalla. Onhan siellä karjaa, joka pitää maidossa.

– Viime vuosi oli katovuosi, tohtori sanoi. – Kainuun järvissä oli jäätä vielä pari päivää ennen juhannusta, ja elokuun kovat hallat veivät tuleentumattoman viljan. Maa jäätynyt yöpakkasessa jo syyskuun neljäntenä. Sieltä tuotiin sairaalaan luurangonlaihvoja ihmisiä, joilla oli pöhö tai lavantauti. Ei niillä ollut viljaa edes olki- tai pettuleipään.

– Niin olet sinäkin väsyneen ja rasittuneen näköinen, Matts sääli. – Taidat tarvita jotain vahvistavaa, hän sanoi ja otti shenkistä karahvin ja lasit.

– Olen käynyt Kajaanin kihlakunnassa katsomassa, kuinka kansa siellä elää, Fredrik-tohtori jatkoi ja maistoi portviiniä. – Siellä asutaan suunnattoman epäsiisteissä savupirteissä, jotka ovat täynnä torakoita. Kurjuus on uskomaton ja kuolema vakituisen vieras. Isorokkoa on ollut joka vuosi. Tervanpoltto on heidän pääelinkeinonsa, ilman sitä Kainuun kansa nääntyy. Heillä ei ole varaa maksaa kruunun tarjoamasta viljasta, elleivät he saa turvautua kruunun metsiin.

– Mutta sitkeitä ne ovat, nuo laihat tervansoutajat, jotka maa-ilman tervassa pitävät, kauppaneuvos Granberg sanoi.

Apteekkari katseli lasiaan, jonka viini hohti kullanvärisenä valoa vasten.

– Vaan kun ukot ovat tuoneet tervatynnyrinsä tänne Ouluun soudettuaan koko pitkän matkan Oulujärven yli ja laskettuaan Oulujoen kosket, kyllä heille viina maistuu! Ennen vaivalloista kotimatkaa, jonka he sauvovat vastavirtaan ja kiskovat veneet hammppuköydestä koskien ohi, he ottavat hyvän humalan Oulussa. Tänne tullessani näin kolme ukkoa Kirkkokadulla hyvässä tuullessa. Yksi niistä, luultavasti 80-vuotias, virsujalkainen, hurstihousuinen Kuhmon ukko, nauroi hampaattomalla suullaan, kun kysyin kuinka hän vielä jaksaa tervavenettä soutaa. »Eihän sitä tiiä, missä se Luoja loikasoo», hän vastasi.

– Kun ei vain loikaisisi minun sairaalassani, lääkäri sanoi synkästi.

– Entä mitä sinä olet tänään tehnyt, Matts? kauppaneuvos kysyi.

Matts Nylander kertoi käynnistään seppämestari Tigerin talossa ja Eufrosyne-tyttärestä, jolle hän oli tarjonnut apuaan.

– Kyllä minä ne Tigerit tiedänkin, sanoi apteekkari joka oli itse pyrkinyt edistämään Oulun musiikkielämää. – Tigerin poika Frans, joka lieenee yhdeksännellätoista, on taitava viulisti. Tirehtööri Anton Kunelius on opettanut häntä, ja kertoi minulle aikovansa lähettää pojan Tukholmaan, kun täältä ei löydy hänen tasolleen sopivaa opettajaa. Kunelius on opettanut myös Eufrosynelle pianonsoittoa. Luulen että hän on antanut heille opetusta ilmaiseksi, yleensä hän opettaa vain säätyläisperheiden lapsia.

– Ei siinä talossa suurilla rahoilla pröystäillä, sen kyllä huomasi, Nylander totesi. – Mutta he ovat rehellistä ja siivoa väkeä.

Ja haluavat antaa lapsilleen paremman koulutuksen kuin mitä itse ovat saaneet.

2. luku

Eufrosyne istui kamarissaan pöydän ääressä kirjoittamassa. Hän oli vain käymässä Oulussa vanhempiansa luona, sillä muutamia kuukausia sitten hän oli muuttanut asumaan Haapajärvelle, mistä hän oli saanut postineidin paikan. Rahatilanne kotona oli entistään kiristynyt, ja pienestä palkastaan Effa kykeni hiukan auttamaan vanhempiaan. Frans-veli oli lähtenyt Tukholmaan opiskelemaan musiikkia, ja hänelle yritettiin lähettää rahaa, milloin sitä hiukankin liikenä. Onneksi Frans oli päässyt asumaan Petersson-nimisen pariskunnan luo, ja nuo hyvät ihmiset joustivat loputtomiin, vaikka Frans melko harvoin pystyi maksamaan vuokransa. Effa ikävöi veljeään ja oli juuri kirjoittamassa hänelle:

»Oulussa, 7. syyskuuta 1871.

Rakas veljeni.

Kiitos, sydämellinen kiitos rakkaasta kirjeestäsi, jonka sain jo pari viikkoa sitten; Silloin olin vielä Haapajärvellä.

Huikkea sukutarina yli sadan vuoden takaisesta Suomesta.

Eletään vuotta 1868. Eufrosyne “Effa” Tiger on nuori oululainen nainen, joka rakastaa tanssia ja laulaa. Eipä aikaakaan kun Effan laulaminen herättää paikallisen kauppiaan huomion. Tämä haluaisi lähettää nuoren naisen ulkomaille oppiin. Kohtalo määrää kuitenkin toisin, ja Effa päätyy töihin postikonttoriin. Siellä hän kohtaa Fredrikin – elämänsä rakkauden –, joka kuljettaa hänet aina Utsjoelle saakka. Effan ja Fredrikin perhe kasvaa, ja hyvät vuodet seuraavat toisiaan. Onni ei kuitenkaan ole ikuista – miten perheelle käy, kun koettelemukset alkavat?

Sesse Koivisto (1932–2021) oli kirjailija ja biologi. Ihastuttava *Vallesmannin perhe* perustuu Koiviston isovanhempien tarinaan.